

Apologetics during the Abbasid Period (ed. Samir Khalil Samir – J. S. Nielsen), Leiden 1994, s. 5; Samir Khalil Samir, "The Earliest Arab Apology for Christianity", *a.e.*, s. 112; H. Däiber, *Bibliography of Islamic Philosophy*, Leiden 1999, II, 455-456; a.m.f., "Qostâ Ibn Lûqâ [9. JH.] Über Die Einteilung Der Wissenschaften", *Zeitschrift für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften*, VI, Frankfurt 1990, s. 102-110; J. Wilcox – J. M. Riddle, "Qustâ Ibn Lûqâ's Physical Ligatures and the Recognition on the Placebo Effect", *Medieval Encounters*, I/1, Leiden 1995, s. 1-50; O. Kahl, "Qustâ Ibn Lûqâ on Sleeplessness", *JSS*, XLIII/2 (1998), s. 311-326.

İLHAN KUTLUER

KÛSÛNÎ

(القوصوني)

Medyen b. Abdurrahmân
el-Kûsûnî el-Mısırî
(ö. 1044/1634'ten sonra)

Tıp bilgini.

Bağdatlı İsmâil Paşa'nın kaydettiğine göre 969 (1562) yılında tanınmış bir hekim ailesinin çocuğu olarak Kahire'de dünyaya geldi. Sehâvî ailenin Kûsûnî nisbesini, Memlûk emîrlerinden Seyfeddin Kûsûn tarafından Bâbüzüveyle dışında 730 (1330) yılında yaptırılan (Makrîzî, II, 307-308) Câmîu Kûsûn civarında oturması sebebiyle aldığını söyler (*ed-Dav'ü'l-lâmi'*, XI, 222). Dolayısıyla nisbenin Kahire yakınlarındaki Kûsûn adlı köyle (Atâî, s. 196) veya Kosova ile bir ilgisi yoktur (Sellheim, I, 203).

Kûsûnî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Muhibbî tabipliğinin yanı sıra edip ve tarihçi olduğunu, Şehâbeddin Ahmed b. Muhammed el-Metbûlî ile Abdurrahman el-Burcî'den çeşitli ilimler ve Şeyh Dâvûd'dan (el-Antâkî) tıp okuduğunu, İbnû's-Sâiğ'den (ö. 1036/1626) sonra da Kahire'de reisületibbâliğe tayin edildiğini yazar. Şehâbeddin el-Hafâcî *Habâya'z-zevâ'â'*sında arkadaşı Kûsûnî'den bahsetmiş, ayrıca kitabında onun isteği üzerine *Ķāmûsü'l-eṭṭibbâ'* adlı eserine yazdığı kendi takrizine de yer vermiştir. Bu takrizi nakleden Muhibbî, bütün araştırmalarına rağmen Kûsûnî'nin ne zaman öldüğü hususunda bilgi bulamadığını, ancak 1044 (1634) yılında hayatta olduğunu öğrendiğini belirtir.

Eserleri. 1. *Ķāmûsü'l-eṭṭibbâ'* ve *nâ-mûsü'l-elibbâ' fi'l-müfredâtî't-ṭbbiyye*. Genel bir tıp sözlüğü olup 1038 (1629) yılında yazılmıştır; Ziriklî'nin verdiği 1044 (1634) tarihi yanlıştır. Müfred ilâçlar ve bunların yapıldığı maddeler, mürekkebe ilâçlar, insan vücudundaki organlar ve

özellikleri, hastalıklar ve sebepleri, belirtileri ve ilâçları hakkında bilgi veren eser Firûzâbâdî'nin *el-Ķāmûsü'l-muḥîṭ*'inin tertibine göre düzenlenmiştir. Daha önce kaleme alınmış tıp kitapları ve sözlüklerden faydalanan müellifin başlıca kaynakları arasında Muhammed b. Ahmed el-Ezherî, İbn Sîde, İbn Mükerrrem (İbn Manzur), İbn Mektûm ed-Dımaşkî, İbn Sînâ ve Kutbüddîn-i Şîrâzî gibi âlimlerin eserleri bulunmaktadır. Tıp bilgini Muhammed b. Ahmed b. İbrâhim Edirnevî tarafından Türkçe'ye çevrilen kitabın (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2015) *Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye* (nr. 269, 3169), *Dârü'l-kütübi'l-Mısriyye* (Hidîviyye, nr. 7689), *Nuruosmaniye* (nr. 3566) ve *Süleymaniye* (Hacı Beşir Ağa, nr. 658/1) kütüphanelerinde yazma nüshaları mevcuttur. *Mecmau'l-lugati'l-Arabiyye*'nin *Dârü'l-kütübi'z-Zâhiriyye*'deki nüshalardan tıpkıbasımını gerçekleştirdiği eserin (Dımaşk 1399-1400/1979-1980) henüz ilmî neşri yapılmamıştır. 2. *el-Ķavlü'l-enîs ve'd-dür-rü'n-nefis 'alâ manzûmeti's-Şeyḥ er-Re'îs*. İbn Sînâ'nın tabâi-i erbaaya dair *Urcûze fi'l-fuṣûli'l-erba'a* adlı manzum risâlesinin şerhidir (Râgıb Paşa Ktp., nr. 1482). Müellif, 1010 (1601) yılında telif ettiği eserin mukaddimesinde Kahire'deki dârüşşifâda (el-Bimâristânü'l-kebîr el-Mansûrî) tabip olduğunu belirtir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde bulunan yazma nüshanın (Hüsrev Paşa, nr. 471) sonunda İbn Sînâ'nın anılan manzumesi de ayrıca verilmiştir. 3. *Muḥtaşaru Maḳâlâtî Câlînûs*. Bu kitabın da mukaddimesinde müellifin Bimâristânü'l-Mansûrî'de tabip olduğu söylenmektedir (Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 2093/7). Kûsûnî'nin kaynaklarda adı geçen diğer eserleri de şunlardır: *Reyḥânü'l-elbâb ve rî'ânû's-şebâb fi merâtibi'l-âdâb*, *Tayyibâtü'l-ebnâ'* ve *ṭabaḳâtü'l-eṭṭibbâ'*, *Târîḫü Mıṣr*.

BİBLİYOGRAFYA :

Makrîzî, *el-Ḥıṭat*, II, 307-308; Sehâvî, *ed-Dav'ü'l-lâmi'*, XI, 222; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, İstanbul, ts., s. 196; *Keşfü'z-zunûn*, II, 1306; Muhibbî, *Hulâşatü'l-eşer*, IV, 333-334; *Fihristü'l-Kütübhâneti'l-Hidiviyye*, VI, 26-27; *Osmanlı Müellifleri*, III, 236; *Hediyyetü'l-'ârifin*, II, 423; Brockelmann, *GAL*, II, 478; *Suppl.*, II, 492; Sâlâh Muhammed el-Haymî, *Fihrisü maḥṭûṭâtî Dâri'l-kütübi'z-Zâhiriyye*, Dımaşk 1401/1981, II, 397; Ahmed İsa, *Mu'cemü'l-eṭṭibbâ'*, Beyrut 1402/1982, s. 489-490; Şeşen, *Fihrisü maḥṭûṭâtî't-ṭbbi'l-İslâmî*, s. 320-321; Ziriklî, *el-A'âm* (Fethullah), VII, 198; R. Sellheim, *Materialien zur Arabischen Literaturgeschichte*, Stuttgart 1987, I, 203, 206; II, 112; Kehmâle, *Mu'cemü'l-mü'ellifin*, Beyrut 1414/1993, III, 839.

AHMET ÖZEL

KUSÛRÎ

(قصوري)

(ö. 1268/1852 civarı)

Saz şairi.

1193 (1779) yılında doğdu. Asıl adı Ömer olup Darende'nin Ayvalı bucağına bağlı Kızılcaşar köyündendir. Adı ilk defa Deliktaşlı Ruhsatî'nin bir manzumesinde, "Kusûrî'nin gözü benzer pınara" mısraında anılmıştır. Eflâtun Cem Güney ve M. Kaya Bilgegil'in yaptığı araştırmalar sonucunda Kusûrî'nin altı defa evlendiği, ailesiyle birlikte Anadolu'da ve Anadolu dışında çeşitli yerlerde dolaştığı tesbit edilmiştir. Uzunca bir süre imamlık yapan şair, zaman zaman bazı tanınmış kişilerden himayesine girmek zorunda kalmıştır. Hayatının sonlarına doğru Şarkışla'nın Altınyayla bucağına bağlı Güzeloğlan köyüne gelmiş ve yetmiş beş yaşlarında burada vefat etmiştir. Şiirlerinden maceralı, sıkıntılı ve ıstırap dolu bir hayat sürdürdüğü anlaşılan şairin hayatının son yıllarında tasavvufa yöneldiği anlaşılmaktadır.

Daha sağlığında geniş bir çevrede şöhrret kazandığı tahmin edilen Kusûrî şiirlerini genellikle koşma ve destan tarzında söylemiş, ancak divan edebiyatı etkisi altında zaman zaman divan, müstezad, gazel ve müseddesler de yazmıştır. Şiirlerinde yaşadığı dönemin ortak zevk, inanış ve düşüncelerini ustalıkla dile getiren şair daha çok aşk, sıla hasreti, devrinden şikâyet ve dünyanın oluşumundaki çeşitli sırlar üzerinde durmuştur. Kusûrî yer yer Âşık Ömer, Gevherî ve Karacaoğlan'ın etkisi altında kalmış, kendisi de başta Gürnlü İrfânî olmak üzere XIX. yüzyılda yayan Şürbî, Darendeli Remzî, Tâlibî, Şevkî, Erzurumlu Emrah ve Ruhsatî gibi şairleri etkilemiştir.

M. Kaya Bilgegil, Kusûrî'nin kendisinde bulunan bir cönkte mevcut doksan üç şiirini kısa bir incelemeyle birlikte yayımlamıştır (bk. bibl.). Kitapta ayrıca Kusûrî'nin oğlu Şürbî'ye ait on şiir bulunmaktadır. Vehbi Cem Aşkun, Kusûrî'nin elli kadar başka şiiri bulunduğunu açıklamışsa da bunlar neşredilmemiştir.

Tezkirelerde asıl adı Ömer, mahlası Kusûrî olan ikinci bir şairden daha söz edilmektedir (ö. 1145/1732). Antep'te kadılık yapan şairin Farsça bilgisi yanında şiir ve inşâda da usta olduğu, Nâbî'nin eserlerini tahmis ve tanzir ettiği, ayrıca Şâhidî'nin *Tuhfe-i Şâhidî*'sine bir tahmisinin bulunduğu belirtilmektedir (*Tezkirelere*

Göre Divan Edebiyatında İsimler Sözlüğü, s. 257).

BİBLİYOGRAFYA :

Kadri Özyalçın – Kemal Gürpınar, *Deliktaşlı Ruhsatı*, Sivas 1938, s. 83; Vehbi Cem Aşkun, *Sivas Folkloru*, Sivas 1941, s. 314; a.mlf., “Kusûrî”, *TDL*, V/49 (1955), s. 25-30; M. Kaya Bilgegil, *XVIII. Asır Saz Şairlerinden Kusûrî*, İstanbul 1942, s. 5-19; Halûk İpekten v.dğr., *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*, Ankara 1988, s. 257; Nurettin Albayrak, *Ruhsatı*, İstanbul 2001, s. 110; Eflatun Cem [Güney], “Saz Şiirleri”, *Taşpınar*, 1/2, Kayseri 1932, s. 32-33; Turgut Karacan, “Kusuri ve Bilinmeyen Bir Eseri”, *Sosyal Bilimler Dergisi*, sy. 12, Sivas 1989, s. 3-22; Tacettin Şimşek, “18. Asır Saz Şairlerinden Kusûrî”, *Türklük Billimi Araştırmaları*, sy. 5, Sivas 1997, s. 125-128; Sabri Koz, “Kusûrî Ömer”, *TDEA*, VI, 10.

NURETTİN ALBAYRAK

KUŞADALI İBRÂHİM EFENDİ

(ö. 1262/1846)

Halvetî-Şâbânî tarikatının
Kuşadaviyye kolunun kurucusu.

1188'de (1774) Aydın'ın Kuşadası kasa-basının Çınarlı köyünde doğdu. Öğrenim çağına gelince okuma yazmayı annesinden öğrendi. Aydın, Denizli ve Anadolu'nun çeşitli şehirlerinde öğrenim gördükten sonra İstanbul'a giderek Fatih'te bugün Millet Kütüphanesi olarak kullanılan Feyziyye Medresesi'ne yerleşti. Burada Hoca Emin Efendi adlı bir âlimin öğrencisi oldu. Tahsilini tamamladığı bu yıllarda hücresinde kapanarak vaktinin büyük bir kısmını ibadet ve mücahedeye ayırmaya başladı. Bir âyetin anlamı üzerinde çok düşündüğü halde çözümünü bulamamanın sıkıntısı içinde iken bir arkadaşı ona bu âyeti, o sırada Atpazarı Tekkesi'nde misafir olarak kalan Beypazarlı Ali Efendi'ye sormasını tavsiye etti. Halvetî-Şâbânî tarikatının Çerkeşiyî kolunun piri Çerkeşi Mustafa Efendi'nin halifelerinden olan Ali Efendi'nin âyeti yorumlamasına hayran kalan Kuşadali bu olayın ardından kendisine intisap etti. Kuşadali 1188'de (1774) doğduğu ve Beypazarlı Ali Efendi'nin 1229'da (1814) İstanbul'a geldiği bilindiğine göre o bu sıralarda otuz dokuz-kırk yaşlarında olmalıdır.

1232'de (1817) Fındıkzade Kızılelma caddesindeki Beşikçizâde Dergâhı'nın şeyhliğine getirilen Beypazarlı Ali Efendi, muhtemelen aynı yıl Kuşadali'ya hilâfet vererek irşad göreviyle Mısır'a gönderdi. Kahire'de Gülşenî Dergâhı'nda ikamet eden Kuşadali bilinmeyen sebeplerle Mi-

sır Valisi Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya şikâyet edildi ve paşanın ricası üzerine İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Onun yakınlarıyla birlikte zincire vurularak İskenderiye'den gemiye bindirilip İstanbul'a gönderildiği de rivayet edilmektedir. Bir görüşe göre Mehmed Ali Paşa, Kuşadali'nin Bektaşîlik ve Bektaşîler'e karşı olduğunu öğrenince çok kızmış ve onu Mısır'ı terke zorlamıştır. Öte yandan onun Mehmed Ali Paşa aleyhine faaliyette bulunmak üzere II. Mahmud tarafından Mısır'a gönderilmiş olabileceği ihtimali üzerinde durulmuşsa da (Öztürk, s. 33) bu görüşleri doğrulayabilecek bir delil bulunmamaktadır.

1235 (1820) yılında İstanbul'a dönen Kuşadali bir süre Feyziyye Medresesi'nde ikamet etti. Muhtemelen aynı yıl Evrenos-zâde Sâmî Bey'e göre kendisine intisap eden zengin bir Bektaşî babası, Hüseyin Vassâf'a göre Usturacı Halil adlı biri tarafından Aksaray Sineklibakkal'da kendisi

için yaptırılan tekkenin meşihatını kabul ederek irşad faaliyetine başladı. Kuşadali'nin buradaki irşad faaliyeti tekkenin yandığı 1248 (1832) yılına kadar devam etti. Mahallede başlayan yangının tekkeye ulaşmak üzere olduğu o sırada tekkede sohbet etmekte olan Kuşadali'ya haber verildiğinde sohbete devam ettiği, tekkenin yanmaya başladığı söylendiğinde “Haydi çıkalım, elhamdülillâh merasimden kurtulduk” dediği nakledilmektedir. Yangının ardından tekkenin yeniden yapılmasına, “Bundan sonra seyrü sülûk hususi sohbetlerle devam eder, artık tekkelerde eski feyiz kalmamıştır” diyerek izin vermeyen Kuşadali, Koska civarında kiralandığı evde bir yıl kadar oturduktan sonra Fatih Çarşamba pazarında Papasoğlu Medresesi'nin karşısındaki konağı satın alarak buraya yerleşti. Bu tarihten, hacca gitmek üzere İstanbul'dan ayrıldığı 1259 (1843) yılına kadar yaklaşık on sene irşad faaliyetlerini açtığı ilim irfan ve sohbet

Kuşadali İbrâhîm Efendi ile ilgili bir arşiv belgesi (BA, İrade-Meclis-i Valâ, nr. 1052)

